

TIBERIU BADER, *Die Fibeln in Rumänien*, Prähistorische Bronzefunde, Abt. XIV, Bd. 6, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1983, VIII + 144 p. + 62 planșe.

Inițiativa de a publica, după criteriile unitare, toate obiectele de bronz din Europa, Orientul Apropiat și din unele regiuni ale Asiei, de la cele mai vechi și până în secolul al VI-lea î.e.n., s-a bucurat de o unanimă apreciere în rândul arheologilor din lumea întreagă. Colecția Prähistorische Bronzefunde (PBF), publicată sub egida Uniunii Internaționale de Științe Pre- și Protoistorice, afiliată la UNESCO, și editată prin grija renumitului profesor Hermann Müller-Karpe, oferă specialiștilor în istorie veche o importantă categorie de izvoare-documente, clasificate pe categorii de obiecte și însoțite de studiul critic al funcției, cronologiei și răspândirii fiecărui tip în parte.

După volumele *Die Äxte und Beile in Rumänien* de Alexandru Vulpe (1970, 1975) și *Die Sicheln in Rumänien* de M. Petrescu-Dimbovița (1978), lucrarea lui T. Bader este cea de a treia carte, referitoare la România, care apare în această prestigioasă colecție. Cartea are următoarea structură: Prefață (p. V-VI); Cuprins (p. VII-VIII); Introducere (p. 1-7); Corpus al descoperirilor, în care fibulele sînt clasificate, descrise și discutate în funcție de următoarele tipuri (fiecare cu mai multe variante): Peschiera (p. 8-12, nr. 1); Grossmugl (p. 12-15, nr. 2); Unter-Radl (p. 15-21, nr. 3-7); Bădeni (p. 21-22, nr. 8); fibulă în formă de arcuș de vioară, falsificată (p. 22, nr. 9); Čaka (p. 22-25, nr. 10-11); Orlea (p. 25-27, nr. 12); Röschitz-Saniszlău (p. 27-31, nr. 13-14); Gemainlebar (p. 32-35, nr. 15-18); Bohdalice (p. 35-38, nr. 19-21); Gușterița (p. 38 -

39, nr. 22); Sebeş (p. 39—41, nr. 23—24); fibule Posamanterii de tip Rimavska Sobota și Suseni (p. 41—56, nr. 25—85); fibule-ochelari de tip Santa Lucia, Haslau-Regelsbrunn, „mit Achterschleife“ (p. 56—71, nr. 86—127); fibule în formă de arc, cu două resorturi și cu piciorul triunghiular, în formă de clepsidră, de scut beotic, cu nodozități pe arc, cu arcul torsionat (p. 71—93, nr. 128—254); fibule în formă de arc, cu un singur resort, de tip Donja Dolina, Poiana, „mit Bügelkugeln“ „mit Wulstringverziertem Bügel“, „mit Sanguisugabügel“ etc (p. 93—108, nr. 255—344); fibule în formă de barcă de tip Bologna Arnoaldi, Kisravazd, Gogoșu etc. (p. 108—115, nr. 345—359); fibule singulare de origine italică (p. 115—118, nr. 360—371); „Bogenscharnierfibeln“ cu picior dreptunghiular și de tip Strbci (p. 118—120, nr. 372—381); fibule de tip neprecizat (p. 120—123, nr. 382—428). Textul mai cuprinde: Lista prescurtărilor (p. 126); Prescurtări bibliografice (p. 127—133); Lista muzeelor și colecțiilor din România și alte țări, cu indicarea numărului din Corpus al fibulelor (p. 134); Listă a localităților din România, cu indicarea denumirilor lor în limba maghiară și germană (p. 135); Indice de locuri (p. 136—144).

Lucrarea este rezultatul unei documentări vaste, quasi-exhaustive, care a necesitat timp de șase ani. Cu prețul unor eforturi deosebite, autorul a reușit nu numai să adune și să consulte aproape toată literatura de specialitate referitoare la problema tratată, dar și să studieze „pe viu” materialul aflat în diferite muzee și colecții particulare, din România sau din alte țări. Toate exemplarele accesibile dintre cele 444 de fibule cuprinse în lucrare au fost desenate personal de către autor, desenele deja publicate dovedindu-se, în numeroase cazuri, incorecte. Au fost preluate din publicațiile mai vechi numai desenele acelor piese, ale căror originale nu au mai putut fi găsite sau nu au fost accesibile autorului. Seriozitatea documentării este atestată și de faptul că autorul a consultat, pe lângă literatura de strictă specialitate, și vechile publicații de cultură și de istorie locală, monografiile unor județe și orașe, diferite inventare, cataloage, rapoarte și anuare, în special ale muzeelor din Transilvania, ca și unele anuare vechi școlare, care s-au dovedit, nu odată, a fi importante surse de date, privind descoperirile arheologice, ieșite la iveală încă în secolul trecut.

În această ordine de idei merită să se menționeze faptul, subliniat de autor, că cea mai veche descoperire de fibulă de la noi, cea de la Vaidei, jud. Hunedoara (nr. 108), datează din anul 1834, dar aproximativ jumătate din totalul exemplarelor cunoscute astăzi a fost descoperit în urma săpăturilor și cercetărilor arheologice de mare amploare, desfășurate în noua epocă istorică de după 1944.

Lucrarea tratează fibulele din perioada tîrzie a epocii bronzului și din prima epocă a fierului, care pot fi datate în intervalul cuprins între secolul al XIII-lea (Bronz D) și prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n. (Hallstatt D2). Cele mai multe piese au fost confecționate din bronz, dar există și exemplare din fier sau argint. La unele tipuri de fibule se observă combinarea a două metale: bronzul și fierul. În funcție de modul de construcție, fibulele au fost împărțite în trei grupe tipologice principale, în cadrul cărora autorul stabilește numeroase tipuri și variante, ajungându-se la o clasificare nuanțată, în multe privințe originală. Fibulele nu sînt discutate izolat, ci în strînsă legătură cu contextul mai larg, cultural-istoric, din care provin. În această privință, pe lângă permanentele referiri din textul Corpus-ului la apartenența culturală și cronologică a descoperirilor, sînt foarte bine venite succintele precizări din Introducere, completate de un cuprinzător tabel sinoptic (fig. 1). De asemenea, autorul acordă o deosebită importanță condițiilor de descoperire, contextului nemijlocit din care provin piesele studiate. Este foarte semnificativ, în acest sens, că cele mai multe fibule (176, aproximativ 40%) provin din morminte, o bună parte a lor (126, cca 28%) face parte din componența unor depozite și numai foarte puține (18, cca 4%) fiind descoperite în așezări. Din nefericire, în cazul relativ multor exemplare (124, cca 28%) nu se cunosc condițiile de descoperire, cele mai multe dintre acestea provenind, foarte probabil, din morminte deranjate. Este foarte interesantă constatarea autorului potrivit căreia anumite tipuri de fibule (cele în formă de ochelari, de pildă) apar atît în mormintele de bărbați cît și în cele de femei, alte tipuri însă provin numai

din mormintele de bărbați sau de femei (fibula Posamanterii, de exemplu, se cunoaște numai din morminte de bărbați).

După descrierea fiecărei fibule sînt discutate condițiile de descoperire, ca și contextul arheologic, din care provin piesele. În cazul mormintelor, de pildă, se precizează apartenența culturală și cronologică, ritul și ritualul de înmormintare, inventarul funerar. De asemenea, în cazul depozitelor sînt analizate și piesele componente ale acestora. Se indică, în sfîrșit, locul de păstrare (colecția, nr. de inventar) al piesei, ca și bibliografia referitoare la ea. Cele mai multe piese sînt ilustrate, numerotarea lor în cuprinsul planșelor corespunzînd cu cea din Corpus. La fiecare tip de fibulă, pe lângă descoperirile din România, sînt menționate și exemplarele analoge, în special din regiunile învecinate, atrăgîndu-se totodată atenția și asupra frecvenței tipului respectiv. Se discută apoi funcția tipului în cauză, scoțînd în evidență faptul că, pe lângă scopul practic, unele fibule au servit și ca obiecte de podoabă. O importanță deosebită este acordată cronologiei fiecărui tip în parte. Autorul nu a preluat fără critică datările deja stabilite pentru diferitele tipuri, ci, în funcție de poziția cronologică a complexelor arheologice din care provin fibulele din România, a încercat să precizeze rîstimpul în care acestea au fost folosite în spațiul carpato-dunărean. Analiza răspîndirii fiecărui tip (cf. și pl. 40—52; hărți) a permis stabilirea unor arii primare, cu frecvență mare de descoperiri, precum și a unor arii marginale, cu descoperiri rare sau chiar izolate. În cadrul ariei de răspîndire a tipurilor, autorul a încercat să deosebească diferite zone și subzone, corespunzătoare unor grupuri culturale. Pe baza studiului atent al ariilor de răspîndire s-a ajuns la concluzia că unele tipuri (Grossmugl, Gemainlebern, Čaka, Posamanterii etc.) pot fi considerate ca central-europene, altele însă (fibulele-ochelari și cele în formă de arc), răspîndite mai ales pe teritoriul României, Iugoslaviei, Bulgariei și Greciei, trebuie socotite mai degrabă ca sud-est europene-balkanice. Alte grupe au, în sfîrșit, o origine nordică sau italică.

Departea de a fi un simplu repertoriu al fibulelor descoperite pe teritoriul României, cartea care a prilejuit aceste rînduri reprezintă o realizare de seamă, a cărei lipsă s-a resimțit de mult în literatura noastră arheologică. Fibulele, cu o funcție practică, dar purtate și ca obiecte de podoabă, au fost supuse schimbărilor modei, ele putînd oferi, în felul acesta, prețioase puncte de sprijin în datarea complexelor arheologice din care provin. Pornind de la o vastă documentație interpretată critic, în lumina celor mai noi date ale științei, autorul pune la dispoziția specialiștilor nu numai o reușită monografie asupra modestelor ace de siguranță preistorice din România, dar și un prețios instrument de lucru, înlesnind stabilirea vîrstei unor descoperiri viitoare.

Fără a mai insista asupra importanței evidente a cărții lui T. Bader, încheiem cu convingerea că prin publicarea acestui volum în prestigioasa colecție Prähistorische Bronzefunde, o importantă categorie de descoperiri din țara noastră, pînă acum greu accesibilă, va putea intra în circuitul științei internaționale, contribuind la o mai bună cunoaștere în lume a rezultatelor școlii arheologice românești.

ATTILA LÁSZLÓ